

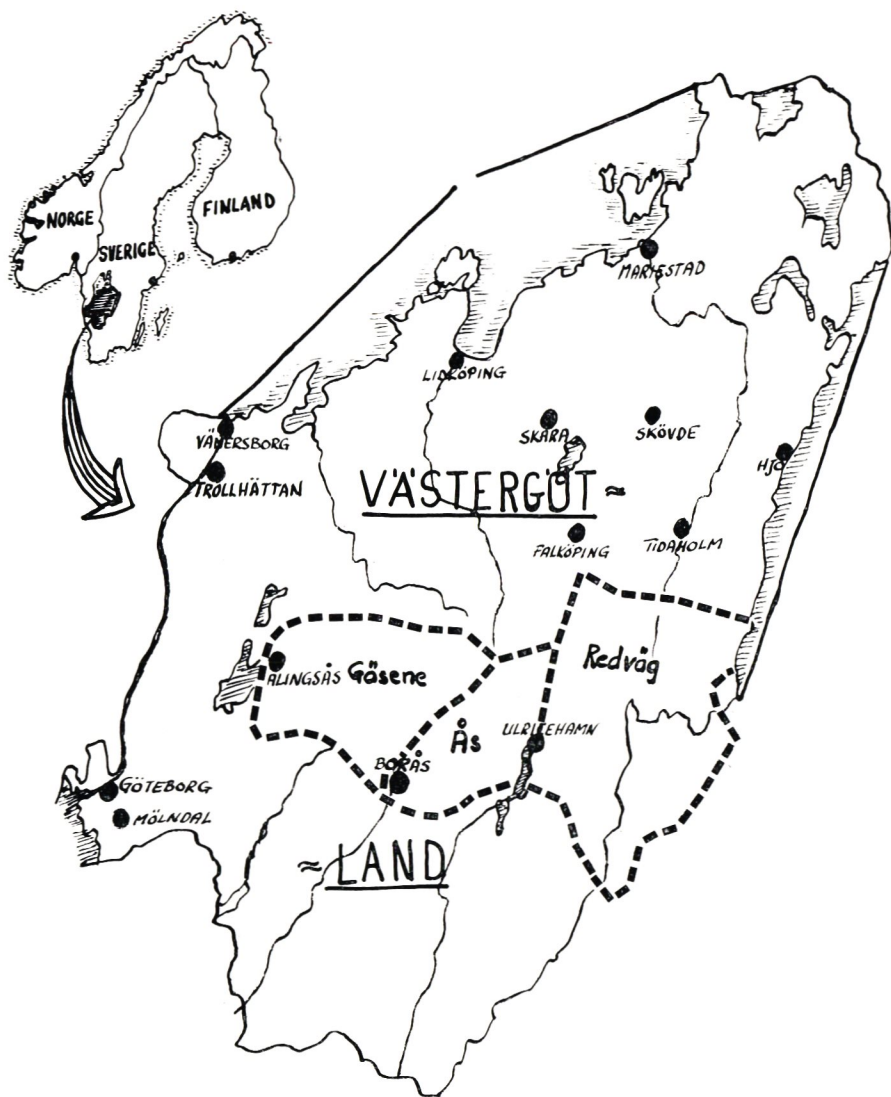
KLOCKARPOSTGÅNG I VÄSTERGÖTLAND

av Rune Haldorsson

Klockarpostgången är av mycket gammalt datum. I Kyrko-Ordningen av år 1572 kap. XXIV § 32 finnas direkta anvisningar om att viss brev-bäringsskyldighet ingick i klockartjänsten. Där står bl a »Han skall ock bära Capitlets, Probstens och Kyrkoherdens bref till Probsten när de honom tillhanda komma, till nästa klockare, och ther sådant försummas till skadan, som theraf timar, swara».

Av det anförda kan man dra slutsatsen att det redan på 1500-talet funnits ett väl organiserat postväsen inom den kyrkliga sektorn. Klockarpostens kapacitet var under 17—1800-talen stor. Vid arkivstudier framgår det nämligen med all önskvärd tydlighet att det var ett förhållandevis stort antal försändelser som befordrades inom varje kontrakt i den s k klockarpostväskan. En försiktig uppskattning visar att det var omkring 30 försändelser per månad inom vart och ett av de tjugo kontrakten i Västergötland.

Hur kan det då komma sig att klockarposten är ett så relativt okänt begrepp inom förfilatelin, där det ju onekligen hör hemma? Förklaringen är enkel, det finns inget brevmaterial bevarat. Varför finns då inget sådant material bevarat då det finns god tillgång på annat förfilatelistiskt material? Svaret på den frågan får man om man ger sig tid att studera de bevarade prostarkivens post- och brevjournaler. Man finner då vad det var för slags post som distribuerades, t ex protokoll, uppbördslistor av olika slag, kungörelser, tidskrifter etc. Allt detta är sådant som i dag skulle ha lagts i kuvert och befordrats med post men som under klockarpostens tid enkelt och behändigt lades i »väskan» med en kort anteckning eller en åtföljande lista, som visade vem som skulle ha vad. Det finns ett fåtal kända brev där det i anslutning till adressen finns angivet »befordras med klockarpost» eller något liknande. Dessa undantag är orsakade av att de av en eller annan anledning ej har gått i »väskan», kanske som någon form av extra post. Slutsatsen blir att många kungörelser, tidskrifter och andra meddelanden, som bara bär en adressanteckning i form av ett församlingsnamn eller prästnamn, distribuerats av klockare även om direkta bevis saknas.

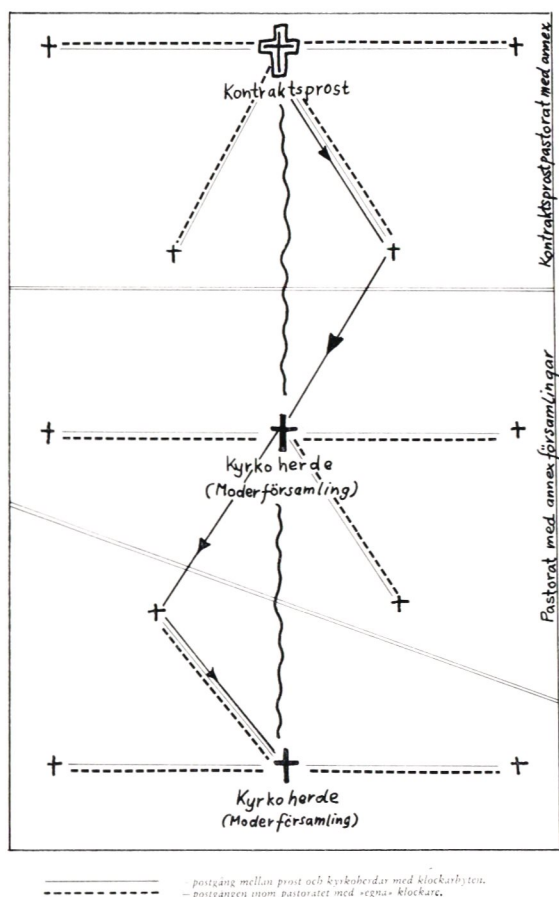


På kartskissen ovan framgår först landskapet Västergötlands geografiska läge och sedan på den större skissen läge för och ungefärlig storlek på de tre kontrakt Redväg, Ås och Gäsene.

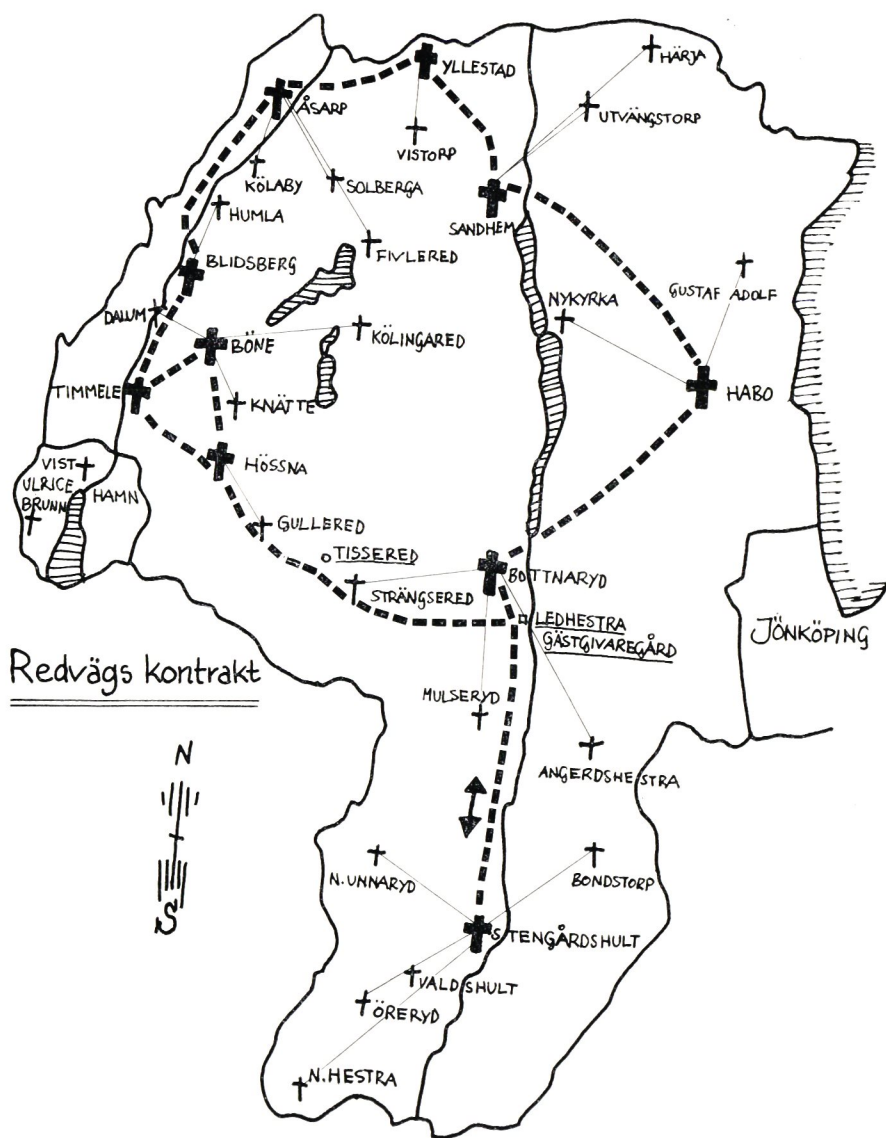
Den fortsatta redovisningen här berör endast tre kontrakt i Västergötland nämligen: Redväg, Ås och Gäsene kontrakt. Grundmaterialet har varit de tre kontraktens prostarkiv som finns bevarade på landsarkivet i Göteborg.

Inom de tre kontrakt var klockarpostgången ordnad efter det mönster som man kan anta var allmänt i hela Sverige. Detta innebar att post-

turen ej var tidsbestämda utan gick vid behov, d v s när kontraktsprosten fått skrivelser från högre myndighet eller då han hade ärenden av mer internt slag till kyrkoherdarna i kontraktet. I stort sett har det löpt efter följande mönster; prosten har kallat på sin klockare och tillsagt denne att gå med »väskan» till närmaste prästgård och där lämna densamma. Kyrkoherden öppnade väskan med den nyckel som han hade och enligt innehålls- och turlistan tog han det som han skulle ha, samt läste igenom och ev skrev av sådant som alla skulle ta del av. Detta fick ta den tid som behövdes endast med den reservation att ej behålla väskan längre än nödvändigt. Under tiden kontaktade han sin klockare, som sedan fick order att föra väskan vidare till nästa klockare eller prästgård. Så fortsatte »väskan» från pastorat till pastorat med varierande uppehåll tills den slutligen åter var tillbaka hos kontraktsprosten. Denne hade då att studera



kurslistans anteckningar om hur väskan gått och fick ta emot ev svar eller andra skrivelser från kyrkoherdarna. Ett varv för väskan kunde gå på en vecka, men kunde också ta upp till en månad i anspråk. Av denna anledning fick man ha minst två, ibland tre väskor som kunde »gå» samtidigt. Någon enstaka gång som t ex den 29 juli 1840 sändes »inlagda i



couvert med klockarpost till kyrkoherde Essen i Hössna», alltså ej i väskan. Dessa enstaka tillfällen är förmodligen de enda som man kan finna att det på försändelsen uttryckligen står »med klockarpost» och som alltså kan vara förklaringen till att klockarbrev är så sällsynta i dag.

Så fick kyrkoherdarna sin post. Det var sedan deras tur att inom pastoratet med hjälp av egna klockare se till att sådant som skulle kungöras i annexförsamlingarna kom prästmännen tillhanda.

Kontraktsprosten valdes bland kontraktets präster och tjänsten var ej förenad med någon speciell tjänsteort. Detta var orsaken till att utgångspunkten för klockarpostgången varierade under olika perioder. När man studerar turlistorna kan det till en början verka förvirrande och en schematiserad skiss kan kanske ytterligare klargöra postgången (se sid 103).

I anslutning till något mer detaljerade kartor över de tre kontrakten skall här anföras något av det som finns att hämta i prostarkivens brevdari-er och andra handlingar rörande post och då i synnerhet klockarpost.

Redvägs kontrakt var indelat i tio pastorat eller sk moderförsamlingar och tillhörde Skara stift. Inom kontraktets gränser finns 31 kyrkor, alla markerade på kartan, varav de med stora tecken markerade är moderförsamlingarna. Några exakta vägar för klockarpostgången runt kontraktet har icke gått att få fram. Den strecktecknade vägen på kartan, som bygger på uppgifterna i det dokument som återges här nedan, torde i stort gälla även om prosten vid nyval flyttat så att utgångspunkten blivit en annan.

Ett prästmötesprotokoll från Skara 1787 cirkulerade med klockarpost i tre prosterier. Turlistan har följande utseende för Redvägs kontrakt:

»Cirkulerar uti Redvägs, Gäsende och Åhs prosterier enligt följande:

Utgick från Åsarp den 19 febr 1788.

Yllestad: »ank. 20 febr. afg. 21 till»

Sandhem: »hitbragtes först den 24 febr. till Com. Fellskog från Gillman och afsändes samma dag. Kom för djup snös skull och kläckarens opasslighet ej att afgå till Hallberg förrän den 28 febr. Afgick härifrån den 29 febr. med kläckarposten till»

Habo: »ank. den 2 mars och afg. den 11 till»

Bottnaryd: »ank. den 12 och afg. den 15 till»

Stengårdshult: »ank. den 19 och afg. den 20 till»

Hössna: »ank. den 26/4 och afg. den 2/5 till»

Böne: »ank. den 5/5 och afg. den 9/5 till»

Timmelhed: »ank. den 9/5 afg. den 10/5 till»

Blidsberg: »ank. 10 Maj och afg. den 13 till»

Åsarp: »ank. den 16/5».

Anmärkningsvärt är den långa tid som fortskaffandet av väskan tagit mellan Stengårdshult och Hössna, drygt en månad. Klockarna på denna vägsträcka kommer vi längre fram i tiden att möta i andra skrivelser, de misskötte uppenbarligen sina åligganden.

1822 den 6/2 omnämnes för första gången att man använde sig av väska: »Åter kom Påstväskan med Riksdagsmannaarvoden.» Långt tidigare hade man använt väskor, men i de befintliga brevdarierna nämnes den först här. Att man använde två väskor framgår av anteckningar första gången 1822 den 14/1: »Afgick andra väskan med cirkulär 229, Bönedagsplacater och kungörelser om kyrkomusiken.»

1832 den 4/12 »Väskan gick alltför långsamt; var mer än två dagar på vägen mellan Åsarp och Yllestad, som väl icke är ovanligt; två dagar mellan Bottnaryd och Stengårdshult, som deremot är sällsynt; sex dagar mellan Stengårdshult och Hössna. Jag bör ej sätta ifråga att klockarne i anledning af förr öfverklagad försummlighet, blifvit varnade för dylik vårdslöshet, så som för fel i tjänsten; och får jag nu anama vederbörande Hrr Kyrkoherdar att på en eller annan månad suspendera de mest felande. Detta torde göra tillfyllest särdeles om de tillika ålägges föra och på bestämda tider uppvisa en postjournal över väskans ankomst och aflemnande, att icke den ene må skjuta skulden på den andre . . .» Här möter vi alltså åter det tidvis återkommande slarvet med postväskan, som nu får till följd att klockarna ålägges föra postjournal. Något exempel på en sådan journal finns ej bland arkivhandlingarna, men den torde se ut ungefär som den turlista som återgetts ovan med den skillnaden att den var förd av prästmännen. Dylika listor finns från samtliga kontrakt.

1833 den 24/5 kl. 9 fm. »Väskan utgår med: 1) Herdebref angående det blifande prostmötet. 2) Kongl. bref angående försummlighet af tillämpande af förordning. 3) Påminnelse om stamboksmedel. 4) Tidningar no 16—19.»

1838 den 5/1. »Den större väskan afsändes med 1^o Reversal på Enke Pension, 2^o Förteckning på Prestänkor m.m. 3^o Reversal på årlige collecterne etc.»

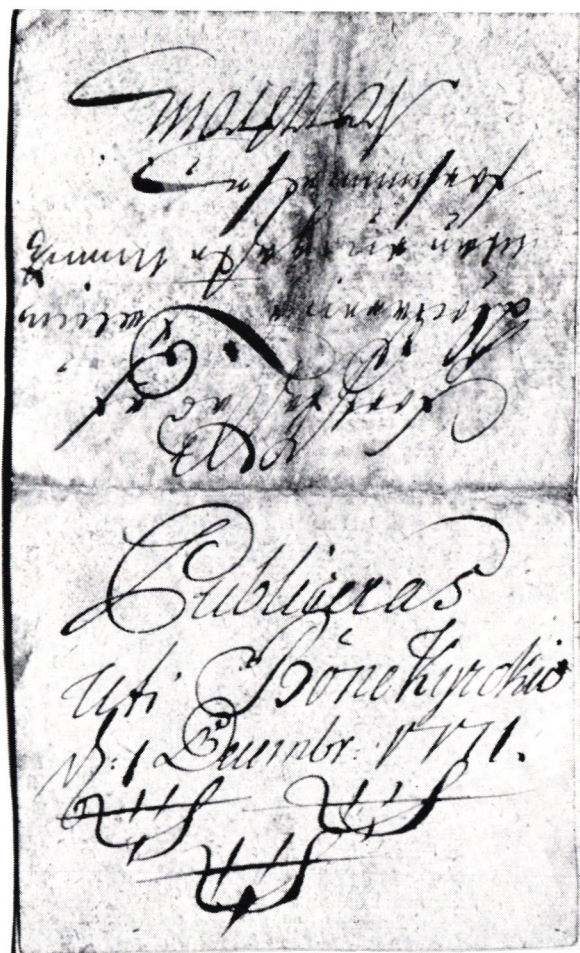
1833 den 24/1. »Återkom väskan medförande jemte de utsända handlingarne, från Åsarp stamboks- och collectmedel, Blidsberg do., Sandhem do., och Hössna do.»

1838 den 4/3. »Utsändes båda väskorna, den ena södra vägen med litt.-fören. tidskrift no. 1—4, ordning för väskans gång och qwittensbok till Böne. — den andra väskan norra vägen med litt.-fören. tidskrift no. 5—8 och ordning för väskans gång.»

Av det sist anförda framgår att väskorna inte alltid gick en och samma väg utan att de utsändes så att fortskaffandet av post gick snabbast möjligt.

1838 den 12/3. »Utsändes postväskan med tabellerne jämte de från Consistorium ankomne 2ne. bref.»

1838 den 29/3. »Återkom så wäl de 2ne väskor som utsändes den 4, som den tredje, hwilken utsändes den 12 Mars.»



Klockarpostbrev år 1771. På brevets baksida står: »fortskaffas af klockaren i Dalum utan ringaste minuts försummelse». På framsidan finns adress samt tre krontecken.

Här framgår alltså att prostén disponerade ej mindre än tre väskor för klockarposten men inte ens detta räckte. Vid enstaka tillfällen sändes lösa brev enligt följande citat.

1838 den 2/9. »Som nya väskan ej återkommit inlades i papperskonvolut och afsändes norra vägen Litt.-fören. tidning.»

1839 den 3/1. »Återkom väskan medförande bref från kyrkoherde Essén af följande innehåll: »Till Contr. Prosten m.m. Som postväskan alltjämt vårdslöst fortskaffas från Hindebo till Hössna så har jag förehaft undersökning med klockarne uti Gullered och Strängsered, för att utröna huruvida felet vore deras. Derwid har blifvit upplyst, att Klockaren i Mulseryd, hwilken skall föra väskan till Strängsered, är en högst oordentlig person. Så brukar han för sin beqwämlighets skull inlämna väskan å Ledhestra Gästgifvaregård, der den får ligga till händelsevis någon skjutspojke kommer från Gullered, om då Gästgifvaren ihågkommer, så sändes väskan med honom eller någon annan passagerare, Denne för med sig väskan hem tills något beqwämligt bud kan gå till Hössna. Sådant var förhållandet sista gången väskan kom. Så är det mig sagt. Väskan hade uti 5 $\frac{1}{2}$ dagar varit på vägen mellan Hindebo och Hössna, 2 $\frac{1}{2}$ mil. Hos Hr Contr. Prosten får jag derföre vördsamt anhålla, att Pastorsembetet uti Stengårdshult måtte åläggas strängeligen tillhålla den försumlige klockaren att hädanefter ordentligare fullgjöra sina skyldigheter. A. Essén.»

1839 den 29/3. »Kyrkoherde Blomgren har anmält att Klockarne i Sandhem fått dubbelt besvär genom rubbning af den föreskrivna touren, i det väskan blifvit från Vistorp afsänd till Sandhem istället för Bäckåkra dit hon således fått återvända; och anhåller han att detta må rättas för en annan gång.

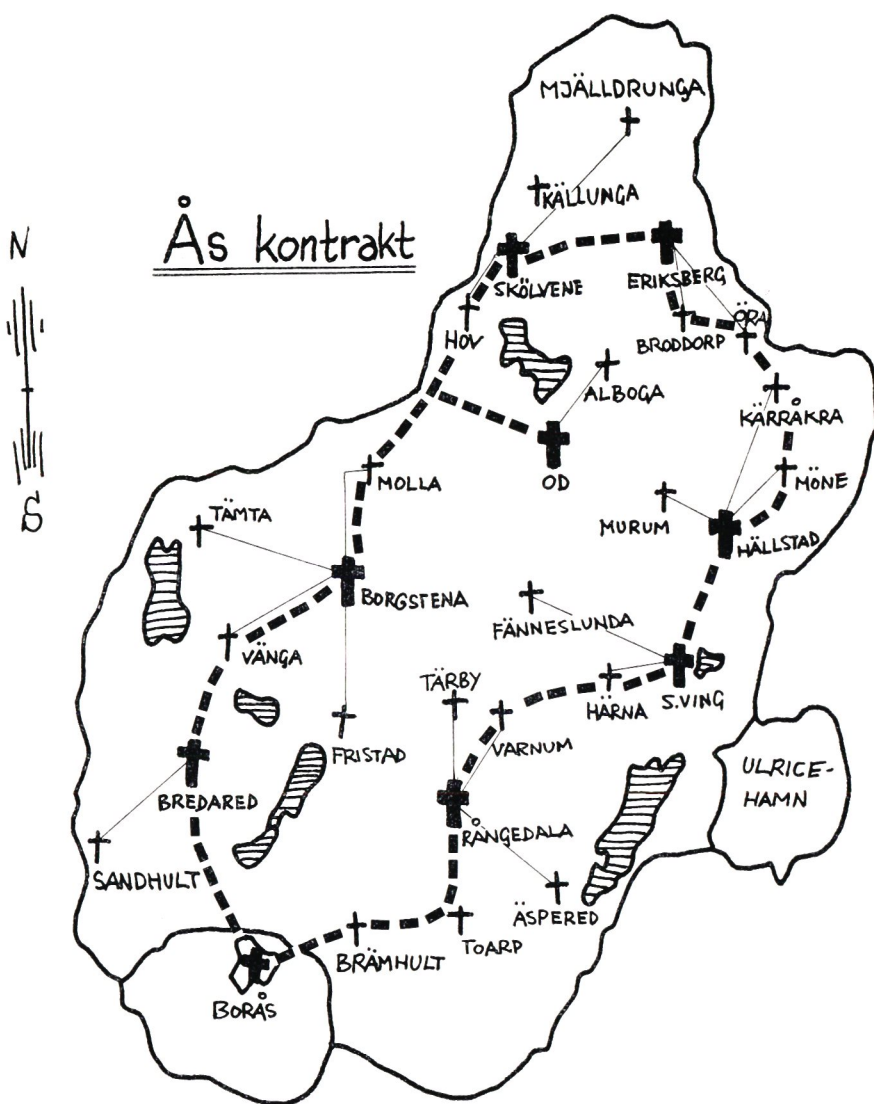
Prosten Sahlmark anmärker att väskan som afgick den 22 från Tissered ankom först den 25 till Stengårdshult, samt att väskans uppehåll bör tillskrifvas klockaren i Mulseryd, som skickat henne med posten till Unnaryds Gästgifvaregård där hon blef liggande öfver ett dygn tills hon händelsevis derifrån hämtades.»

Så fortsätter diarieböckerna och man kan följa månad för månad och år för år vad som har sänts med klockarposten och dessutom notiser och brev med en mängd upplysningar om div. svårigheter. Fram till omkr. 1875 kan man följa utvecklingen i Redvägs kontrakt men redan 1873 i januari nämns »prostväskan» för sista gången. Troligt är dock att klockarna ännu en tid fick tjänstgöra som brevbärare.

Ås kontrakt är till ytan något mindre än Redväg och var under den tid som här är aktuell indelat i 9 pastorat med moderförsamlingar som framgår av kartan. Sammanlagt finns inom dess gränser trettio kyrkor och i sin helhet sorterar kontraktet under Skara stift.

Det förut nämnda prästmötesprotokollet från Skara daterat 1787 cirkulerade i Ås kontrakt enligt följande turlista i sammandrag:

Hällstad — Eriksberg — Skölfvene — Odh — Bredared — Borås — Rångedala — Wing.



Med detta som utgångspunkt är klockarpostgångens väg inlagd på kartan. Från Ås kontrakt har ej stått att finna några brevdia-rier utan endast enstaka innehålls- och turlistor för klockarpostväskan. Den första som här skall citeras utsändes på nyåret 1857 från kontraktsprosten med följande innehåll.

»Älskade och vördade ämbetsbröder inom Åhs kontrakt! Måtte Gud bewara, beskydda och wälsigna Eder och Edra omgifningar icke allenast under detta utan under många tillkommande år.

1^o Rewersal för insamling af vanlig exponenda.

2^o En lista för uppsamling af Januari månads Riksdags-Contr.

3^o En dito för Enkehjälpen.

4^o En dito för Ekonomiska Besigtningar inom Contr.

5^o Uppgift på inom Contraktet boende Prest-Enkor.

6^o Lista för uppbörd af collect och Stamboksmedel till Örås.

7^o Anteckningslista å födde, vigde och döde bland ridderskapet och adeln.

8^o Prenumerationslista på Skara stifts tidning.

9^o Qvittensböckerna till Bredared, Rångedahla och Wing.

Coursen går till:

Bredared: »ank. väskan 1 febr. en söndagsmorgon kl. 7 fm. och afg. samma dag kl. 2 em.»

Borgstena: »ank. 2 febr. kl. 5 em. afgår i dagningen.»

Odh: »ank. den 3 febr. om aftonen och afgick den 4 i dagningen.»

Skölfvened: »ank. den 4 febr. kl. 2 em. och afgick $\frac{1}{2}$ 3 samma dag.»

Eriksberg: »ank. den 5 kl. 2 em. afg. samma dag kl. 4 em.»

Hellestad: »Wid ankomsten hit den 6 febr. kl. 5 em. saknades Reversal för insamling af vanlig exponenda, afg. den 7 kl. 6 fm.»

Wing: »ank. kl. 11 fm. den 7 febr. afg. kl. 2 em.»

Rångedahla: »ank. sent på aftonen den 7 och afg. genast till Borås.» Samt tillbaka hit.

Borås den 31 jan. 1857.

C. W. Nordius.»

Av ovanstående att döma var detta en snabb tur utan störningar. Det visar att klockarposten kunde vara effektiv om bara klockarna kände sitt ansvar och inte försatt en massa tid på gästgivargårdar där brännvinet ofta flöt i strida strömmar och fick såväl klockare som andra vägfärande att glömma sina uppdrag. Men det fanns också andra orsaker till att väskan kom på avvägar.

På turen, som startade den 8/1 1860, finner man följande anteckning på kurslistan:

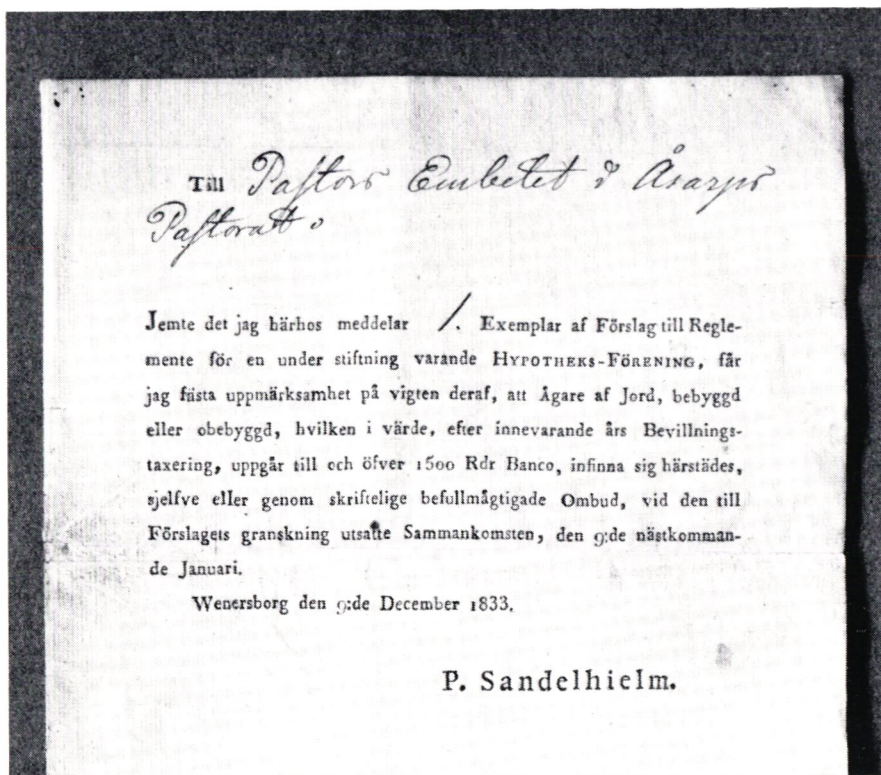
Wing: »Wäskan ankom hit den 17 wid middagstiden då klockaren Petter Svensson på Stommen händelsevis träffade den på något ställe i Härna by, där den inlemnats af någon vägfärande. Från Wing afgår nu väskan kl. 3 em. med allvarlig tillsägelse skyndsamt».

Hellestad: »... Penningar och andra handlingar sändes direkt genom egne klockare till H. Hrr. Contr. Prosten i dag.»

Av det sist citerade framgår att kyrkoherdarna i vissa fall sände direkta bud till prostén, vilket även förut påpekats, det gällde då troligen, som här, penningförsändelser eller andra särskilt viktiga ärenden som ej kunde vänta tills väskan kom nästa gång.

Av befintliga handlingar från Ås kontrakt finner man att under 1860 gick väskan varannan eller var tredje vecka. Med hänsyn till antalet försändelser varje gång blev det ett ganska stort antal under året fortskaffade brev, kungörelser och andra handlingar.

Som förut sagts upphörde klockarpostgången i och med att Kungl. Postverket övertog ansvaret för all postgång år 1874. Att det verkligen dröjde några år innan det nya systemet fungerade finns här ett bevis på. Ännu



Cirkulär av den typ som troligen kom i bunt till kontraktsprosten, vilken sedan distribuerade dessa genom klockarposten. Detta har alltså gått till kyrkoherden i Åsarps pastorat. År 1833.

i mitten av maj 1876 gick nämligen klockarpostväskan sina turer i Ås kontrakt men tydligen ej utan protester:

1876 den 1/5.

»Circulär.

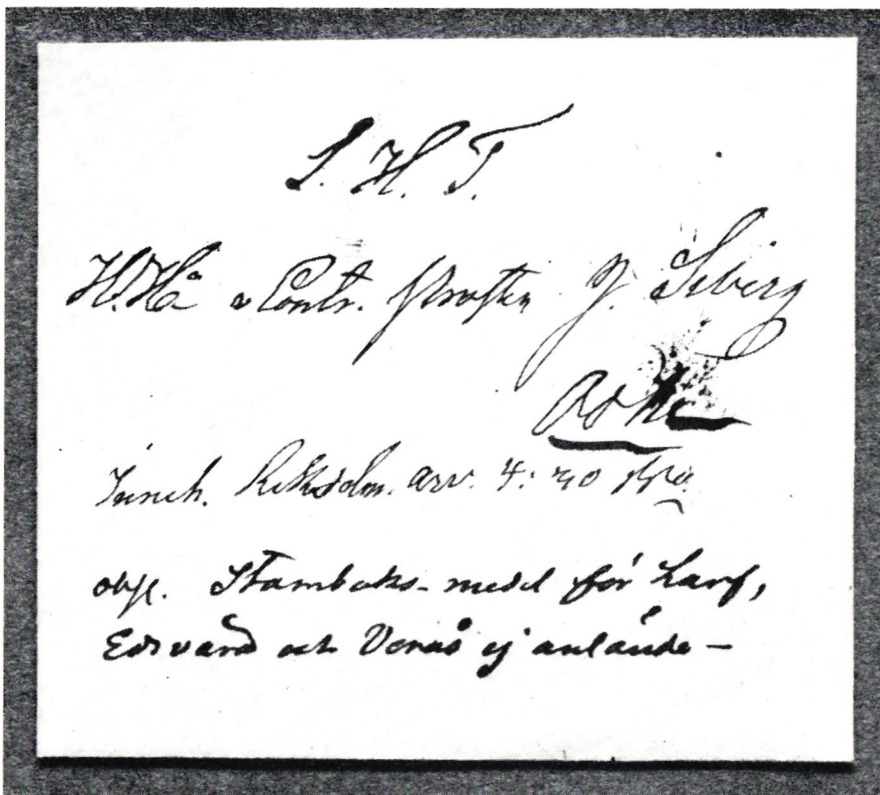
Den 1:e Maj utgår väskan innehållande:

1^o Reversal för uppbörd af Palmsöndagens Collect.

2^o Saköreslängder.

3^o Statistiska Byråns Berättelser.

Förvissad derom, att Hrr Ämbetsbröder med mig på det högsta ogilla det råa uttryck af en tygellös tid, som framträtt i Klockarnes fräcka och oförsynta protest mot skyldigheten att fortskaffa ämbetsskrifvelser inom Contractet anhåller jag vänligast om benäget och kraftigt bistånd för upptäckten af nidingsmannen; ty frågan är en vital angelägenhet inom

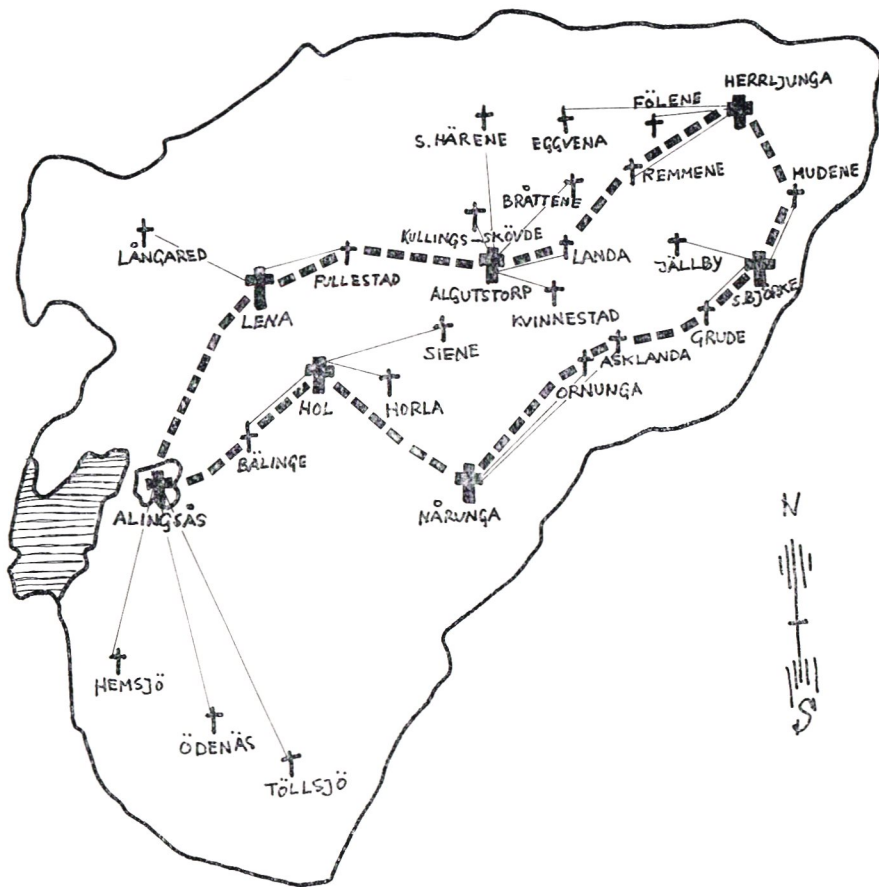


Här ett exempel på brev som med all sannolikhet gått i klockarpostväskan från pastorn i Hofs kyrka till kontraktsprosten i Odb. »Innehåller Riksdm. arvode».

kyrkodisciplinen och faller den onäpst i glömska, så får en var af oss göra sig beredd på all slags dumdristighet af den underlydande kyrkobetjeningen. Att en klockare är författare till utgjutelserna i ristningarne på postväskans lock, framgår för mig tydligt, dels af den själfkloka motståndsandan, som är denna tjänstemannaklass så egen; naturligtvis med lysande och högst berömvärda undantag dels ock af frågorne, ordställningen och hotelserna i inskriptionerna dels deraf att det mest tänkvärda är tydliggjort med bläck.

Att oförskämdheten är öfvad i Odh, synes ligga i dagen, alldenstund samtliga runorne voro ristade wid ankomsten till Skölvvene. Wörd. Past.

Gäse- Kullings kontrakt



Embetena torde af sådan anledning på det bestämdaste och allra noggrannaste hos vederbörande brefbäringsskyldige, så i Odh som Skölfvene undersöka hur länge postväskan legat hos klockaren innan den frambars till Pastor. Wem som bar väskan till Odh? Wem som lämnade väskan till Pastor i Skölfvene m.m. som till upptäckten af gärningsmannen lända kan. Förra kurslistan följer till ledning. Alla resultat som kan vinnas behagade Past.Emb. i fullständiga ämbetsskrifvelser till mig sända samt från Wing och Rångedahla till mig återsända klockarnes memorial om befrielse från brefbäringsskyldigheten.

Fristad den 29/4 1876

C. W. Nordius Cr. Pr.»

Man får hoppas att prästerskapet kom till rätta med de »svåra» klockarna. Vilket år befrielsen från brevbäringsskyldigheten kom finns ej antecknat, men förmodligen ganska snart efter den här relaterade händelsen.

Gäsene kontrakt omfattar Gäsene härad, Kullings härad och staden Alingsås. Namnet på kontraktet tycks ha växlat. Jag har här tidigare använt namnet Gäsene kontrakt som tydligen användes under 1700-talet, under 1800-talet förekommer dels Alingsås kontrakt dels Kullings kontrakt, det sista gäller ännu.

Kontraktet tycks hela tiden varit indelat i sju pastorat, vars moderkyrkor framgår av kartan. Sammanlagt finns inom kontraktet ett 30-tal kyrkor.

1744 den 8 Nov.: »Ankom Postlådan med följande Documenter:

- 1^o Veni. Consistorii bref til Probstarna.
- 2^o Formulär rörande kyrkobönen.
- 3^o Probsten . . . bref daterat den 4 Nov.
- 4^o Contractisternas fullmakt för Hr Kyrkoherden Krämpe at för Ahlingsås Contr. infinna sig i Schara den 24.»

1745 den 21 Mars: »om aftonen ankom Väskan hvaruti sändes följande Documenter:

- 1^o Consistorii bref.
- 2^o Kungörelse . . .»

1799 den 6 jan: »Utgick Väskan at infordra Collectmedel med mera som vid denna tid på åhret utgöres bör. — Återkom den 14.»

1821 den 2 jan.: »Sedan Cours-Wäskan var afskickad ankommer Consistorie cirkulär nr 214 hwilket ock den 3 i Contractet utgick . . .»

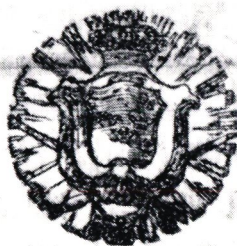
Från 1820-talet finns kurslistor, vilka visar vilken väg klockarpostväskan gick genom kontraktet. En sådan följer här:

»Circulaire.

Från Mariestad är hitkommit anhållan om Circulation å den härhos bifogade listan med åtföljande prest-förteckning . . .

Tacksägelse

I anledning af
Skärgårds- Flottans Seger
i Svensksund den 10 Julii
1790.



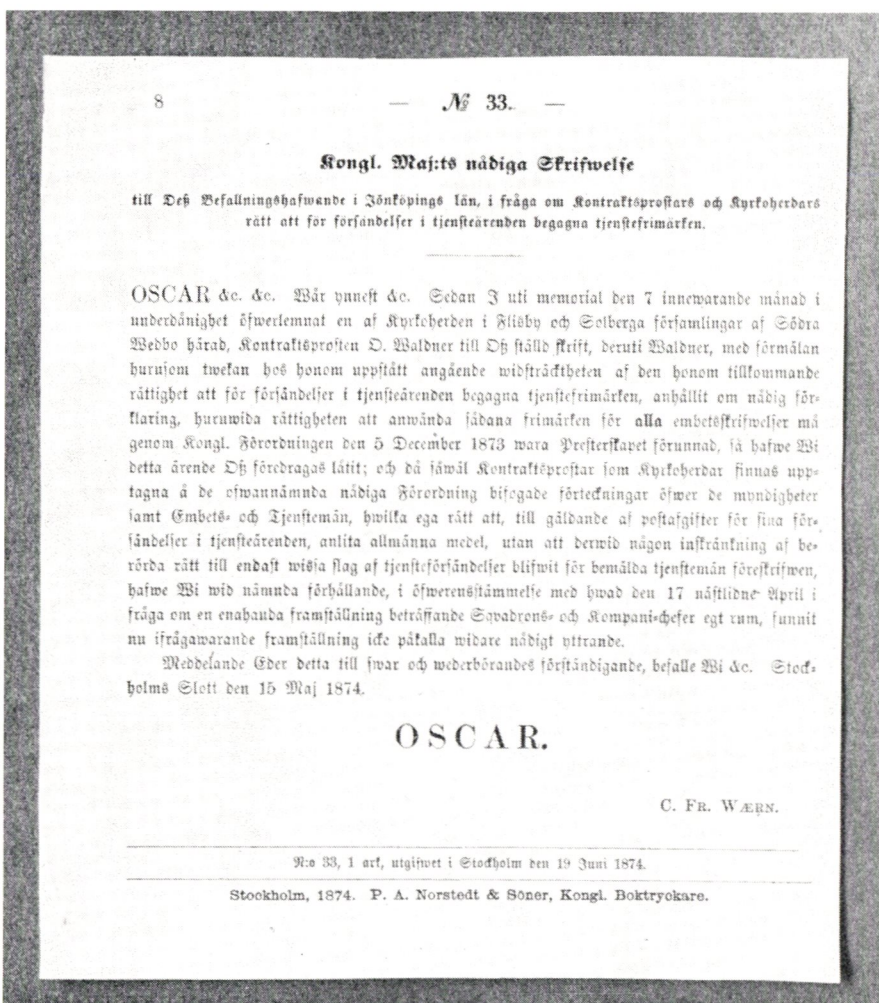
Cum Gratia & Privilegio S:æ R:æ Majestis.

STOCKHOLM, Tryckt i Kongl. Tryckeriet, 1790.

Lindåhs.
Lördagen i Knätte

Kungörelse år 1790 som gått med klockarpost från prosten i Böne till pastorn »Lindåhs» i Knätte. Uppläsningsbevis finns därunder »Uppläsen i Knätte».

- Alingsås:* »ankom den 11 kl. 11 afgår genast till Lena
L. Afzelius.»
- Lena:* »ank. den 11 hvarnäst den genast expedierades under min
dervaro hos deliqlventerna och således ej behövde upehållas
i Lena.
Joh. Nordahl.»
- Algutstorp:* »Den 13 bekom jag Väskan uti Algutstorp under der på-
stående husesyn kunde således då ej expediera henne. I dag
återkommen derifrån afgår hon från Eggvena kl. 3 em. till»
- Herrljunga:* »Ankom den 15 fm. afgår gjenast.
Kyllin»



- S. Björke:* »Ankom den 16 em. aftonen afgår den 17 om morgonen.
Hellstadius.»
- Norunga:* »Ank. den 17 afgår den 18 med 2 Rdr. Bco. till Grekerne
från Carlebeck.»
- Åter till Hol.»

Komplikationer i väskans gång förefaller vara relativt sällsynta i detta kontrakt. En gång kan man dock skymta trassel:

1826 den 2 Jan. »Sista gången gick det med Cours-Väskan tämeligen långsamt; närlagde Bönen för H:es Kongl. Högh:s ej en gång Annan Dag

1871. Svensk. № 74. Författnings-Samling.

(Uppslaget från prebiffelen.)

Kongl. Maj:ts nådiga Kungörelse

om kronobrefbäringens upphörande och om sättet för fortskaffande af de för
fändelser, för hvilka nämnda brefbäring hittills fått anlitas;

Gifwen Stockholms Slott den 5 December 1873.

Vi OSCAR, med Guds Nåde, Sveriges, Norges, Götes
och Wendes Konung, göra vederligt: att, sedan Vår till senaste Riksdag
afslåna nådiga preposition om upphörande af den, wisja hemman nu åliggande såväl
ordinarie som extra kronobrefbäring och den förtas öfvertagande af postverket
blifwit af Riksdagen bifallen, så hafwe Vi med anledning deraf funnit godt här-
med i nåder förordna:

att den skuldighet till fortskaffande af allmänna kungörelser, bref och kallelser
i tjensteärenden, som nu under benämning af kronobrefbäring åligger krono-, skatte-
och allmänna förvaltningshemman, skall med utgången af innewarande år upphöra;

att befordrandet af förändelser, för hvilka den ordinarie kronobrefbäringen
enligt gällande föreskrifter hittills fått anlitas, i stället kommer att från och med
nästa års början öfvertagas af postverket, som har att i de särskilda externa in-
rätta för ändamålet erforderliga postanstalter, emellan hvilka förändelserna genom
postverkets föröfverg fortskaffas;

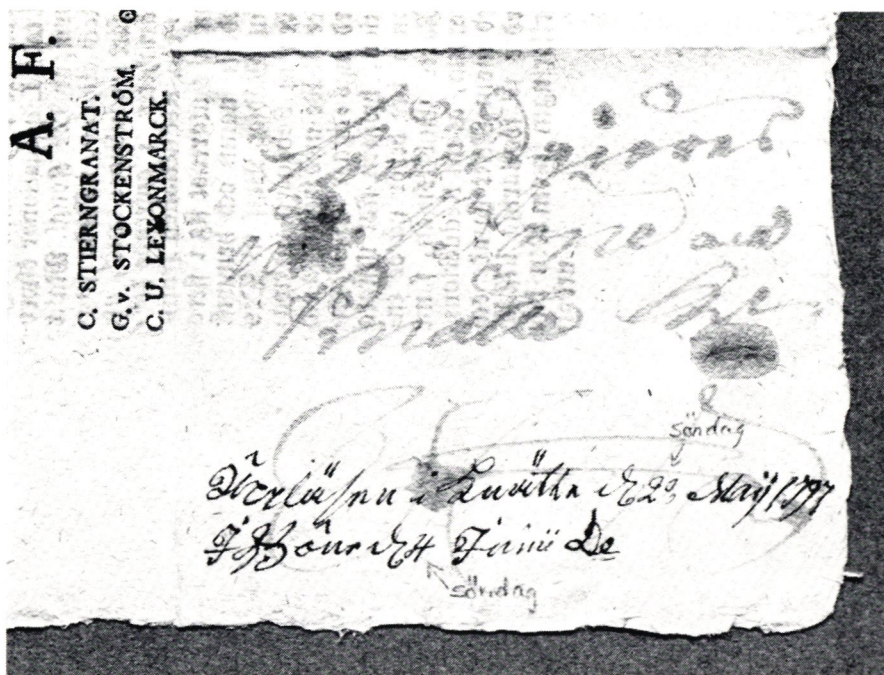
Jul kunde i Alingsås blifva upläsen, ehuru hon på 8:e dygnet fort afgick härifrån. Hoppas därför att dess Circulattion nu må hastigare påskyndas.»

Väskan stannade så länge att vederbörande prästman hann skriva svar eller för övrigt vidtaga de åtgärder som innehålllet kunde föranleda. Så heter det t ex:

1826 den 23 Aug.: »Ank. den 23 afgår gjenast sedan de till Norunga hörande expeditionerna blifvit aftagne. Ett bref till Hr Contr. Prosten följer. Joh. Carlbeck.»

Så har klockarposten fungerat i detta kontrakt exakt lika som i de övriga kontrakten. I de brevdia-rier som jag har haft tillfälle att studera nämns väskan sista gången 1863. Naturligtvis har den gått som annorstädes till omkr. 1875.

Den 5 december 1873 kom förordningen som upphävde all kronobrevbäring. Från och med nyåret 1874 skulle Kungl. Postverket överta all befordran av post. De nya tjänstefrimärkena skulle användas på all tjänstepost. Till Kungörelsen var fogad en lista på de ämbetsverk och tjänstemän



Kungörelse som ankommit till prosten i Böne med kronobrevbärare (kronoslinga). Uppläsningsbevisen »Knätte d 28 maj 1797» och »Böne d 4 junii» tyder på att klockare befördrat brevet mellan kyrkorna.

som hade rätt att använda tjänstefrimärken. I denna lista finner man också kontraktsprostar, kyrkoherdar, pastorsadjunkter m fl vilket alltså betydde, även om det ej uttryckligen sägs, att klockarpostgången kunde upphöra. Detta blev väl också resultatet på de flesta orter även om det av olika skäl dröjde en tid.

Att upphörandet av kronobrevbäringen och indragandet av fribrevsrätten även skulle gälla den kyrkliga postgången hade framgått av tidigare kungörelser. Trots detta var man på vissa håll tveksam. På en skrivelse i ärendet erhöles nedanstående kungörelse som svar, där det bekräftas att kyrkoherdar såväl som prostar hade full rätt att sätta tjänstefrimärken på sina försändelser, och sända dem med de ordinarie posterna. Den tvekan som här kommer fram förklarar också i viss mån varför klockarpostgången på en del orter ännu ett par år efter omläggningen fanns kvar. Man kan väl också anta att den nya ordningen inte ännu var så effektiv som den gamla klockarpostgången var.

Det som här sagts om klockarpost skall nu slutligen sammanfattas i några väsentliga punkter.

1. Klockarpostgången är av mycket gammalt datum och utnyttjades praktiskt taget alltid när det gällde interna kyrkliga angelägenheter.
2. En eller flera med lås försedda väskor användes och varje kyrkoherde i kontraktet hade nycklar till väskorna.
3. En innehålls- och turlista följde väskan varför inga eller obetydliga anteckningar gjordes på försändelserna. I undantagsfall gick separata brev med klockare utan väska och dessa sällsynta fall torde vara de enda där man kan finna direkta anteckningar om klockarepost.
4. Kontraktsprosten var chef för kontraktet och var då också »postmästare». När ny kontraktsprost valdes kom ofta utgångspunkten för klockarposten att ändras beroende på var den nye prosten bodde.
5. Postgången var ej regelbunden utan gick vid behov. Tiden för väskan att gå ett varv växlade, ibland beroende på antalet försändelser oftast dock beroende på klockarnas plikttrohet eller om det tog lång tid slarv från deras sida.
6. Klockarpostgången upphörde i samband med tjänstefrimärkenas införande, men fanns kvar ytterligare några år på vissa håll.

Det är till sist min förhoppning att denna kortfattade monografi skulle kunna väcka intresse för ett område inom förfilatelin, som ännu är relativt lite utforskat.

Autentiskt material i form av brev är mycket svårt att finna. På de olika landsarkiven i landet torde dock finnas tillräckliga källor i form av brevdia-
ri-er, postböcker, kurslistor och andra handlingar, som för den som vill
offra lite tid på ett forskningsarbete säkert skulle ge en väl detaljerad
helhetsbild av klockarposten. Man kommer säkert att bli förvånad över
att en så väsentlig del av svenskt postväsen från gamla tider så totalt fal-
lit i glömska idag.



Samuel Åkerhielm

Samuel Åkerhielm, namnteckning 1700.

SAMUEL ÅKERHIELM

överpostdirektör 1697—1702, betraktas som Postverkets förste chef i nutida bemärkelse.

Han var född 1639 och vistades efter studier i Uppsala flera år i utlandet och var bl a legationssekreterare i Frankrike och Holland samt M G de la Gardies handsekreterare. Han har prisats för lärdom, snille och ämbetsmannaduglighet.

Trots den korta tid han fungerade som Postverkets chef och trots att han under den tiden kvarstod som sekreterare i kanslikollegiet, kom han att utföra ett intressant arbete för Postverkets förkovran. Detta beror på att han i mer än tjugo år hade varit föredragande för postärenden i kanslikollegiet, och när han utnämndes till »direktor över postväsendet» var det »uti anseende till den goda kunskap och erfarenhet han sig förvärfvat om postväsendet». Bland reformförslag som han utarbetat märks resolutionen av 1685, varigenom Postverket fick en ekonomisk struktur som påminner om ett nutida affärsdrivande verk. För första gången skulle omkostnaderna bestridas av postmedel och överskott först därefter levereras till kammarkollegiet.

Själv skriver han helt anspråkslöst till postkamreraren: »Såsom jag hela dagarne ifrån morgon till afton sitter här i Cantzliet, så kan jag esom oftast hafva lediga stunder att här företaga postwäsendet, som och under Cantzliet höra».

Tiden var emellertid inte lämpad för större reformer — i början av år 1700 begärde han uppskov med planerade och redan föredragna ändringar i fråga om postförbindelserna med utlandet och därefter fick han följa kungen under det danska fälttåget. Efter fredsslutet åstadkom han att den svenska postgången genom Danmark återställdes.

Åkerhielm blev statssekreterare 1700 men kvarstod som överpostdirektör till sin död 1702.

Efterföljande historik över Postverket, som inte tidigare har förekommit i tryck, är daterad knappt två månader efter Åkerhielms utnämning till överpostdirektör.